Anuarul Universității "Petre Andrei" din Iaşi
Fascicula:Asistență Socială, Sociologie, Psihologie
ISSN: 2248-1060 | e-ISSN: 2601-8209
Covered in: EconPapers, Ideas RePeC, CEEOL, ICI Master Journal List - Index Copernicus, CrossRef, CrossCheck, Google Scholar, WorldCat, KVK, SOCIONET

2021, Volume 27, pages: 171-184 | https://doi.org/10.18662/upasw/27/61

Loyalty Conflict and Parental Alienation in Children with Divorced Parents

[Conflictul de loialitate şi alienarea parentală la copii cu părinți divorțați]

Maria-Rodica IACOBESCU[1]

[1]Lecturer, PhD
„Ştefan cel Mare" University of Suceava, România, rodiiacobescu@atlas.usv.ro

Abstract: A divorce can have painful consequences, especially for the children, as they can develop loyalty conflicts or parental alienation. The custody problem increases the rate of disagreements between parents and the smallest decisions can become opportunities for physical, moral or judiciary confrontation. Conflicts can be accompanied by the formation of an alliance between one parent and the children, in order to disqualify and denigrate the other parent. According to R. A. Gardner, extreme conflicts can lead to the development of a so-called *Parental alienation syndrome*, the painful cases in which the children, after a divorce, refuse to see a parent due to a combination of indoctrination fueled by the alienating parent and the child's own contributions towards the denigration of the targeted parent. This syndrome still is a topic of debate for researchers, some of them agreeing with its existence while others argue that it lacks scientific value.

Keywords: *divorce, parental separation, child, loyalty conflict, parental alienation*.

How to cite: Iacobescu, M.-R. (2021). Loyalty Conflict and Parental Alienation in Children with Divorced Parents. *Anuarul Universității "Petre Andrei" din Iași, Fascicula: Asistență Socială, Sociologie, Psihologie*, *27*, 171-184. https://doi.org/10.18662/upasw/27/61

1. Introducere

Divorţul şi separarea parentală au, într-o măsură mai mică sau mai mare, consecinţe negative atât asupra foştilor soţi, cât mai ales asupra copiilor, a căror existenţă este fragmentată brusc în două universuri şi ale căror repere (locuinţă, mod de viaţă, prezenţa părinţilor) sunt perturbate. Există situaţii în care în care unii părinţi, cu toate că sunt prinşi în tumultul despărţirii, reuşesc să atenueze intensitatea conflictelor matrimoniale, să-şi plaseze în plan secund propria suferinţă şi să gestioneze eficient schimbările care se produc, permiţând copilului să-şi continue dezvoltarea, relaţionând atât cu ambii părinţi, cât şi cu ceilalţi membrii ai familiei extinse. Alţii, însă, îşi folosesc copilul ca pe o armă în disputele dintre ei, încearcă să se controleze reciproc prin intermediul acestuia, neînţelegând că nevoile de securitate, stabilitate şi predictibilitate ale copilului trebuie asigurate continuu. Studiile de specialitate arată că, după separare sau divorţ, un mediu neconflictual este esenţial pentru bunăstarea copilului şi că o stare de tensiune prelungită este dăunătoare pentru acesta, ducând la apariţia unor probleme de sănătate fizică, psihoemoţională şi de comportament, dar şi la afectarea performanţelor şcolare şi a interacţiunilor sociale.

2. Consecinţe ale divorţului asupra copiilor

În societatea contemporană, mai ales în cea de tip occidental, ponderea mare a numărului cuplurilor care divorţează pune în discuţie precaritatea şi instabilitatea relaţiei conjugale şi a cuplului parental. Astăzi, spre deosebire de trecutul nu foarte îndepărtat, divorţul a devenit un fapt obişnuit, nu mai este stigmatizat, „nu mai este o abatere de la regulă", ci, dimpotrivă, „se înscrie în noua logică a căsătoriei" (Segalen, 2011, p. 156). Chiar dacă rata divorţialităţii şi toleranţa faţă de separarea conjugală au crescut, întemeierea unei familii prin căsătorie este preferată în continuare de cele mai multe cupluri. Şi după un divorţ numeroase persoane se recăsătoresc, întemeind noi familii, formând noi cupluri conjugale şi parentale, intrând astfel în noua dinamică pe care o cunosc de câteva decenii legăturile matrimoniale.

Separarea conjugală şi recompunerea familială fac parte din transformările pe care le cunosc relaţiile conjugale şi familiile contemporane (Saint-Jacques et al., 2016) şi sunt legate de scăderea ratei nupţialităţii şi a fecundităţii, dar şi de schimbările majore privind motivaţia căsătoriei. Iubirea „a devenit astăzi valoarea culturală a creării unei familii", iar „cuplurile nu se mai formează în vederea solidificării structurilor sociale sau pentru a-şi

consolida averile; întâlnirile se fundează pe gradele fluctuaţiei dorinţelor, emoţiilor şi nevoilor afective" (Drory, 2009, p. 7). Căsătoria este considerată o uniune întemeiată pe dragoste, respect reciproc şi dezvoltare personală a ambilor parteneri, în care individualitatea fiecăruia este recunoscută şi valorizată în mod egal (Saint-Jacques et al, 2016). Când dragostea pe care s-a întemeiat căsătoria s-a diminuat treptat şi a dispărut, iar cuplul conjugal s-a erodat, fie datorită rutinei şi trecerii timpului, fie din cauza responsabilităţilor impuse de apariţia şi creşterea copiilor sau traseelor socioprofesionale diferite ale celor doi soţi, el devine fragil şi se poate destrăma cu uşurinţă. În unele familii, satisfacţia maritală poate să scadă din diverse motive precum infidelitatea, violenţa domestică, dependenţa de alcool sau droguri şi să se transforme în insatisfacţie majoră, în timp ce în altele, intimitatea, susţinerea reciprocă, încrederea, în pofida neînţelegerilor inerente, facilitează consolidarea şi perpetuarea căsniciei.

Numeroase studii de specialitate au pus în evidenţă mai multe circumstanţe obiective care duc la creşterea divorţialităţii: democratizarea şi liberalizarea vieţii sociale, vârsta la căsătorie (înainte de 20 de ani sau după 30), o sarcină apărută înainte de căsătorie, emanciparea economică a femeii, diverse presiuni sociale, divorţuri anterioare, concepţii liberale despre mariaj, sexualitate şi divorţ (Bodenmann, 2002, p. 45).

Separarea conjugală are consecinţe dureroase pentru toţi membrii familiei, îndeosebi asupra copiilor. În cadrul cercetărilor preocupate de aceste efecte se pot distinge două modalităţi diferite de abordare: una care patologizează divorţul, insistând asupra unor consecinţe dezastruoase pentru copii, şi alta care propune o analiză diferenţiată a efectelor pe termen scurt, mediu şi lung, luând în considerare vârsta copiilor şi relaţiile acestora cu ceilalţi membrii ai familiei.

„Fiecare caz este particular, fiecare separare este un proces unic care se derulează în interiorul unei familii unice. Prin urmare, efectele sale sunt resimţite în mod diferit de fiecare copil" (Drory, 2009, p. 7). Majoritatea părinţilor care divorţează încearcă să-şi protejeze copiii, dar există şi situaţii particulare în care adulţii nu reuşesc să gestioneze consecinţele separării conjugale şi să-şi îndeplinească satisfăcător responsabilităţile parentale. Atunci când ei „reuşesc să traverseze această criză fără ca responsabilităţile parentale să fie afectate de o legătură conjugală dureroasă, consecinţele rupturii sunt mai puţin traumatice, copiii se adaptează mai repede la noua organizare familială şi părinţii găsesc o mare capacitate de reconstrucţie afectivă" (Zonabend, 2010, p. 13). Chiar dacă relaţia conjugală se destramă, cea parentală continuă, cei doi foşti soţi rămânând părinţi pentru tot restul vieţii lor.

Pentru copil, grupul parental este primul său grup de referinţă şi, atunci când acesta se destramă, îi este greu să se poziţioneze în noua situaţie şi configuraţie, în care se vede nevoit să se raporteze la două grupuri diferite. „Aceasta ilustrează dihotomia în care trăiesc aceşti copii care, în cele din urmă au senzaţia de a nu mai avea o familie proprie, navigând de la familia mamei la cea a tatălui, nemaiştiind care este căminul lor" (Drory, 2009, p. 22). Starea de incertitudine pe care o resimte, senzaţia de a nu mai avea o familie proprie, îi pot afecta echilibrul psihoemoţional. Simţind afecţiune faţă de fiecare dintre părinţi, copilul nu poate să înţeleagă de ce ei nu se mai iubesc şi cum pot, în aceste circumstanţe, să continue să-l iubească. Este necesar ca părinţii să-l ajute să înţeleagă diferenţele dintre iubirea conjugală şi cea parentală, să-i „explice deosebirea dintre angajamentele reciproce ale soţilor şi angajamentele părinţilor faţă de copii" (Dolto, 2007, p. 9).

Imediat după separare, foştii soţi trebuie să se adapteze la propriile conflicte intrapsihice şi la dificultăţile parentalităţii fragmentate (Fagan & Churcill, 2012), şi este posibil să nu ofere copiilor suficient sprijin emoţional şi ajutor atunci când aceştia pot manifesta anxietate, teamă de abandon, tristeţe, furie. Starea de incertitudine creată de eforturile de a face faţă schimbării mediului familial, durerea cauzată de sentimentul de pierdere a cuplului parental, îl determină pe copil să-şi pună nenumărate întrebări cu privire la viitorul lui, să încerce să-şi aline suferinţa minimizând povara evenimentelor şi să spere, în sinea lui, că părinţii se vor împăca. „Având în vedere că divorţul emoţional începe cu mult înainte de desfăşurarea divorţului juridic, copilul este supus rând pe rând tensiunilor afective, conflictelor, agresiunilor fizice dintre părinţi, abandonului episodic, exceselor de sentimentalism din partea mamei, sau exceselor de răzbunări, întrucât copilul îl reprezintă pe adversar. Deci copilul se conflictualizează profund înainte de a trăi evenimentul ruptură, de fapt motivele invocate în faţa justiţiei fiind mai întotdeauna circumstanţiale" (Cormoş, 2006, p. 91).

Copiii mici, datorită viziunii lor egocentrice, sunt tentaţi să-şi asume responsabilitatea pentru tot cea ce se întâmplă, inclusiv pentru separarea părinţilor (Zonabend, 2010, pp. 19-23). Pentru a lupta împotriva fricii de abandon şi a angoasei resimţite, îşi atribuie puterea de a acţiona în favoarea împăcării părinţilor lor, dar vor fi nevoiţi să facă faţă propriei neputinţe. Cei cu vârsta cuprinsă între 6-12 ani, deşi au o mai bună înţelegere a separării şi a consecinţelor acesteia, pot avea şi ei anxietate, dificultăţi şcolare, dar acestea pot fi atenuate de cei care dezvoltă anumite strategii de adaptare, găsind susţinere în reţeaua lor socială (Rouyer et al., 2013, pp. 89-98). Adolescenţii, cu toate că au capacitatea de a înţelege mai complex situaţia creată de divorţ, pe măsură ce situaţia familială se schimbă şi devine mai puţin stabilă şi / sau

mai puţin plăcută, pot avea tulburări emoţionale, dificultăţi şcolare sau de integrare socială, dar, pot găsi mai mult confort şi siguranţă în relaţiile cu prietenii lor.

3. Conflictul de loialitate şi alienarea parentală

Bunăstarea copilului după separarea parentală este afectată, în principal, de trei factori care pot fi controlaţi de părinţi: gradul şi durata ostilităţilor dintre aceştia, calitatea practicilor parentale, calitatea relaţiilor părinte-copil. Desigur, bunăstarea părinţilor şi propria lor capacitate de a gestiona bine situaţia stau la baza celor trei factori, or, unul dintre efectele negative ale divorţului este că schimbările structurale din sistemul familial ar putea duce la o gestionare disfuncţională a graniţelor generaţionale, atunci când părinţii se aşteaptă să fie sprijiniţi de copii şi copiii ar putea simţi că nu primesc susţinerea necesară din partea părinţilor (Parmiani et al., 2012). Relaţiile părinţi-copii se pot structura pe un nivel orizontal, nu pe unul ierarhic, pentru că se întâmplă ca părintele continuu să le ceară copiilor sprijin emoţional, împărtăşind cu ei suferinţa sau grijile sale, într-un mod care nu le respectă nevoile de dezvoltare. Ca urmare a inechităţii relaţiilor de familie, a lipsei de sprijin din partea părintelui şi a inversării de rol, copiii aflaţi în această situaţie tind să experimenteze parentificarea mai intens decât cei din familiile intacte (Emery, 1999, 2004, Jurkovic et al., 2001, apud Parmiani et al, 2012). Delegându-i-se funcţia parentală, devenind părinte-copil al părinţilor, copilul dobândeşte o oarecare putere asupra acestora, dar nu-şi mai trăieşte în parametri fireşti copilăria. „Atunci când copilul asistă la suferinţa părinţilor: neînţelegeri, divorţ, boală, şomaj, depresie etc., el este constrâns să-şi neglijeze şi chiar să-şi piardă copilăria pentru a se erija în părinte terapeut, în părinte al propriilor părinţi. Această inversiune generaţională îi este dictată în forul interior de necesitatea vitală de a-şi îngriji părintele nefericit, de a-l vindeca, de a-l face funcţional, astfel încât acesta să-şi poată îndeplini din nou rolul parental, dăruindu-i copilului hrana afectivă, adică siguranţa şi dragostea de care depinde ca să supravieţuiască şi să-şi continue dezvoltarea" (Nabati, 2009, p. 183).

Unii dintre părinţii care divorţează conştientizează importanţa păstrării şi perpetuării legăturilor dintre ei şi copiii lor, cât şi a imaginii celuilalt părinte în ochii copilului şi fac numeroase concesii, în conflictul lor de adulţi, pentru binele şi interesul copilului. Alţii nu reuşesc să-şi ţină departe copiii de diferendele lor, ba chiar îi implică, mai ales la începutul procesului de separare sau când nu se poate ajunge uşor la un acord privind custodia copiilor. Astfel, copiii ar putea fi folosiţi instrumental de unul dintre părinţi în calitate de

parteneri aliaţi împotriva celuilalt părinte (Koerner et al., 2000, apud Parmiani et al, 2012; Koerner et al., 2009, apud Parmiani et al, 2012).

Pornind de la aceste fapte, în literatura de specialitate, cât şi în rândul terapeuţilor, asistenţilor sociali, juriştilor, se foloseşte conceptul de conflict de loialitate, pentru a descrie situaţia copilului care se simte prins la mijloc între cei doi părinţi, în condiţiile în care unul dintre ei exercită presiuni asupra copilului pentru a fi alături de el împotriva celuilalt. Aflat în mijlocul conflictului dintre cei doi părinţi, copilul este pus în situaţia dificilă de a alege între ei, mai ales atunci când este manipulat în acest sens şi, dacă îl alege pe unul, îl respinge pe celălalt, favorizează o relaţie în detrimentul alteia (Govindama & Maximy, 2013). Pentru a încerca să rezolve acest conflict, copilul ar putea alege fie să păstreze distanţa emoţională faţă de ambii părinţi, fie să formeze o coaliţie cu unul dintre ei. Părintele care se înfăţişează drept victima celuilalt, destăi nuindu-i fapte ce-i dramatizează afirmaţiile şi-i pretinde copilului să opteze pentru unul dintre ei, descalificându-l în mod constant pe celălalt, insuflându-i ideea că este un părinte rău intenţionat, îl condamnă la pierderea uneia dintre figurile sale de ataşament şi de identificare (Zonabend, 2010, p. 25). Mullet & Stolberg (2002, apud Parmiani et al, 2012) au arătat că, pe de o parte, fetele tind să se alieze cu mama împotriva tatălui, mai frecvent decât băieţii, iar pe de altă parte, părinţii s-au adresat fiicelor pentru a se alia.

Nu totdeauna când un copil ia partea unuia dintre părinţi este vorba despre un conflict de loialitate, ci doar atunci când loialităţile faţă de unul şi de celălalt devin incompatibile şi copilul se vede pus în situaţia de a alege (Le Run, 2012, p. 3). Problema custodiei copilului accentuează dezacordurile dintre părinţi, iar cele mai mici decizii devin prilejuri de confruntare fizică, morală , judiciară. Conflictul poate escalada pe măsură ce copilul trece de la unul la altul, ceea ce este deosebit de confuz şi destabilizator pentru el. Pe lângă manipularea inconştientă a copilului, conflictul poate fi însoţit de manevre deliberate ale unui părinte de a-l pune pe celălalt în dificultate, de a-l descalifica. Potrivit lui Gardner (2002a), conflictul poate lua forma extremă a Sindromului de alienare parentală, pe care el l-a descris plecând de la experienţa sa clinică, dar a cărui ştiinţificitate a fost contestată de atunci de numeroşi autori (Van Gisjrghem, 2003, apud Le Run, 2012; Hayez & Kinoo, 2004, apud Le Run, 2012).

Primele teoretizări despre aspectele patologice ale ostilităţii manifestate de copil faţă de un părinte în contextul divorţului au fost elaborate de Wallerstein şi Kelly (apud Meier, 2009), care au susţinut că respingerea de către copil a unui părinte necustodial şi refuzul de a se întâlni cu acesta au uneori anumite caracteristici care ţin de patologic şi că alianţa

copilului cu un părinte a fost alimentată de dinamica separării conjugale. Începând cu 1980, psihiatrul Richard A. Gardner, care a condus o clinică axată pe consilierea părinţilor şi copiilor implicaţi în divorţ, bazându-se pe interpretarea datelor adunate din practica sa clinică, a susţinut că 90% dintre copiii implicaţi în litigii de custodie au suferit o tulburare pe care el a numit-o *Sindromul de alienare parentală*- PAS (Meier, 2009).

PAS este definit ca o tulburare a copilului, care apare exclusiv în contextul unei dispute privind drepturile la custodie şi este cauzată de manipularea copilului de un părinte alienant, care-l demonizează pe părintele înstrăinat şi pe toţi cei care sunt ataşaţi de el, prin observaţii sau insinuări referitoare la diferite aspecte ale vieţii lui (Amourette, 2012, p. 6). Potrivit lui Gardner (apud Biolley, 2014, pp. 37-38; Amourette, 2012), există opt manifestări ale PAS la copii:

-campania de denigrare: copilul spune lucruri rele despre părinte, susţine că-l urăşte;

-raţionalizări frivole, argumente neconvingătoare folosite de copil împotriva părintelui, justificări absurde pentru comportamentul său de respingere;

-absenţa ambivalenţei (un părinte e considerat pe deplin bun, celălalt pe deplin rău);

-fenomenul gânditorului independent (copilul nu-şi dă seama că a fost manipulat; crede că e dorinţa şi decizia lui să-şi respingă părintele);

-susţinerea necondiţionată a părintelui denigrator; copilul doreşte să-l protejeze fiindcă-l consideră persecutat;

-absenţa vinovăţiei (copilul se declară mulţumit că nu mai are nicio relaţie cu părintele denigrat); -copilul împrumută scenarii de denigrare de la părintele alienant, evocă fapte care i-au fost spuse şi foloseşte adesea limbajul adulţilor pentru a explica anumite evenimente care i-au fost descrise de părintele alienant;

-copilul extinde animozitatea asupra prietenilor sau a familiei părintelui ţintă.

Un alt susţinător al PAS, Richard Warshak (2001, apud Biolley, 2014, pp. 41-44), prezintă strategiile folosite de părintele alienant:

- repetă neîncetat copilului aceleaşi idei, amintindu-i constant greşelile fostului partener, implantându-i, prin manipularea realităţii, şi amintiri reconstruite;

- manifestă atenţie selectivă, făcând abstracţie de calităţile părintelui care trebuie respins şi insistând asupra trăsăturilor sale negative;

- atacă legătura de rudenie printr-o intervenţie aspra numelui, atribuindu-i părintelui respins o poreclă sau o denumire jignitoare, nemaifolosind termenul de mamă sau de tată, contribuind la subminarea autorităţii şi statutului său în viaţa şi în dezvoltarea copilului;

- manifestă răceală şi dezinteres atunci când copilul îşi manifestă mulţumirea faţă de părintele ţintă, pentru a crea o stare de stânjeneală;

- foloseşte exploatarea, incitându-l pe copil să obţină bani sau alte bunuri valoroase de la părintele ţintă, acesta fiind redus la postura umilitoare de „mamă-portofel" sau "tată portofel";

- uneori creează conflicte în prezenţa copilului pentru a-i demonstra că părintele ţintă nu are capacitate de autocontrol şi este coleric sau agresiv;

- lansează informaţii incorecte sau incomplete despre părintele ţintă şi-l face pe copil să creadă că nu-şi respectă promisiunile făcute;

- reconstruieşte istoria copilului, reducând şi estompând locul şi rolul părintelui ţintă;

- dacă nu poate să remodeleze trecutul, fiindcă relaţia copilului cu celălalt părinte a fost bună, atunci dezvoltă ideea schimbării în rău a acestuia;

- prezintă viziunea proprie asupra lucrurilor ca fiind singura adevărată, insistând că-i transmite copilului adevărul;

- desfăşoară o activitate susţinută în rândul persoanelor din anturajul lui pentru a le convinge de legitimitatea campaniei de denigrare;

- îl avertizează pe copil să nu aibă încredere în acele persoane care îşi exprimă o părere bună despre părintele ţintă.

Deşi mai mulţi cercetători au susţinut că PAS este invenţia lui Gardner şi că nu este un studiu ştiinţific derivat din cercetarea empirică, care poate fi replicat, că este construit pe o presupunere care este opusul adevărului (Meier, 2009, p. 3), Gardner nu a renunţat, ci, dimpotrivă, în articolele ulterioare, a insistat asupra poziţiei iniţiale. Totodată, a apărut o recunoaştere extinsă a acestei entităţi clinice în lucrări de specialitate, în rândul profesioniştilor din sănătatea mentală, dar şi în sistemul judiciar. PAS, susţine Gardner (2002b), constă într-un grup de simptome care de obicei apar împreună în contextul litigiilor privind custodia copilului, atunci când copiii sunt programaţi de un părinte pentru a fi înstrăinaţi de celălalt, cu scopul de a consolida poziţia părintelui alienant în instanţa de judecată.

Potrivit lui Gardner (2002a), manifestarea principală în PAS este campania copilului de denigrare, care nu are nicio justificare, ci rezultă din combinaţia îndoctrinărilor unui părinte şi a contribuţiilor proprii ale copilului la defăimarea părintelui. Atunci când sunt prezente abuzul, neglijarea parentală, animozitatea copilului este justificată şi nu este vorba despre PAS,

ci de alienare parentală ca răspuns la traumele suferite. Alienarea poate apărea şi ca urmare a abandonului, a violenţei, alcoolismului sau comportamentelor antisociale ale unui părinte. Ea nu este echivalentă cu PAS, nu este un sindrom, ci poate fi privită ca un grup de sindroame care participă în comun la fenomenul de înstrăinare. Inducerea PAS la un copil este o formă de abuz emoţional foarte periculoasă, pentru că produce o tulburare psihiatrică prezentă pe tot parcursul vieţii. Părintele alienant manifestă o desconsiderare totală faţă de părintele ţintă şi se face vinovat de distrugerea unei legături psihologice, care ar putea fi valoroasă pentru copil. Nu se poate restabili o relaţie dacă a existat o pauză de mai mulţi ani. „Mulţi dintre copiii care au fost abuzaţi fizic şi chiar sexual continuă să aibă un fel de relaţie cu părintele de-a lungul vieţii, chiar şi cu amintiri reziduale ale abuzurilor anterioare. Copiii care au fost supuşi unui PAS nu mai au această relaţie. Eu însămi am observat deteriorarea psihotică a părinţilor victimizaţi şi chiar sinuciderea. Sunt sigur că observaţiile mele nu sunt izolate" (Gardner, 2002b, p. 1).

Referindu-se la acuzaţiile de abuz sexual, care sunt destul de frecvente într-un litigiu privind custodia, Gardner (2002b, p. 2) spune că atunci când ele sunt făcute în contextul unui PAS, mai ales după eşecul altor manevre, e posibil să fie false, fiind folosite ca arme de răzbunare pe foştii parteneri, mai ales de femeile părăsite de soţii lor (2002b, p. 9). Evident, prezenţa de acuzaţii false, nu exclude existenţa altor cazuri adevărate de abuz sexual.

Aceste afirmaţii ale lui Gardner au fost contrazise de mai multe studii şi cercetări (Emery et al., 2005, Johnston & Kelly, 2004b, apud Meier, 2009). În acest sens, Meier (2009) invocă rezultatele unui studiu canadian de incidenţă a abuzului şi a neglijării (Trocme & Bala, 2005), care arată că doar în cazul a 12% dintre copii, acuzaţiile de abuz erau false şi că sursa principală a acestor rapoarte false au fost părinţii necustodiali, 43%, de obicei, taţii. Procentul mamelor a fost doar de 14%, al copiilor de 2%, iar al rudelor, vecinilor sau al cunoştinţelor a fost de 19%.

Kelly şi Jhonston (2001, apud O'Donohue et al., 2016), au criticat PAS pentru concentrarea exclusivă asupra părintelui alienant ca agent etiologic al simptomelor copilului şi-au arătat că ambii părinţi se pot comporta în moduri care pot dăuna relaţiei copilului cu celălalt părinte şi că majoritatea copiilor nu au simptomele descrise de Gardner. Critica întreprinsă de O'Donohue et al. (2016, p. 113) s-a bazat pe absenţa datelor ştiinţifice şi a testării empirice a afirmaţiilor lui Gardner, şi a arătat că se ridică multe întrebări la care nu s-a răspuns:

-în ce procent din cazurile de divorţ apar efectiv comportamentele descrise de PAS;

- prin ce procese se realizează acest lucru;

- care este rata relativă a mamelor care prezintă aceste comportamente versus taţi;

-cum se pot măsura şi valida toate acestea;

-dacă se constată existenţă tuturor acestor efecte, cum se poate interveni, atât în custodie, cât şi în alte aranjamente, pentru a le reduce.

Sindromul teoretizat de Gardner nu a fost acceptat în *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders,* DSM 5, a fost respins de Institutul de cercetare al procurorilor americani şi de Asociaţia Naţională a Avocaţilor Districtuali (Ragland & Field, 2003, apud Meier, 2009), dar este folosit de unii evaluatori şi instanţe judecătoreşti, fiind invocat adesea în contextele în care o mamă se opune împărţirii depline a custodiei cu tatăl.

4. Evaluare şi intervenţie

Divorţul presupune o schimbare a stilului de viaţă şi a rolurilor tuturor celor implicaţi. Pentru a reduce consecinţele negative asupra părinţilor, dar mai ales asupra copiilor, participanţii la divorţ au nevoie de educaţie şi sprijin de specialitate. În unele state există programe care să prevină problemele care apar în mod obişnuit ca urmare a neînţelegerii de către părinţi a impactului psihologic pe care-l are divorţul asupra tuturor protagoniştilor, dar şi o mediere obligatorie înainte de un proces în instanţă, ca modalitate de reducere a litigiilor (Ward & Champbell, 1993). Un rol important, pe lângă avocaţi, îl au psihoterapeuţii şi asistenţii sociali, pentru că ei îi pot ajuta pe beneficiari şă-şi identifice problemele şi să găsească strategii corespunzătoare de rezolvare a lor. Este necesară evaluarea întregului sistem familial de o echipă care să identifice acele motivaţii şi comportamente care duc la impas în procesul divorţului sau la înstrăinarea ulterioară şi să elaboreze un plan de intervenţie (Ward & Champbell, 1993).

Atunci când apar acuzaţiile de abuz asupra copilului, de violenţă domestică, de alcoolism sau consum de droguri, acestea trebuie luate foarte în serios şi investigate, pentru că siguranţa copilului este primordială. Aceste acuzaţii trebuie verificate de profesioniştii din domeniul protecţiei copilului şi, în caz că se confirmă, se instituie, potrivit legii, măsurile de protecţie a acestuia. Potrivit Anexei 1 la HG 49 din 19 ianuarie 2011 pentru aprobarea „*Metodologiei-cadru privind prevenirea şi intervenţia în echipă multidisciplinară şi în reţea în situaţiile de violenţă asupra copilului şi de violenţă în familie"*, evaluarea iniţială a situaţiilor de abuz se realizează de către asistenţii sociali din cadrul SPAS sau

din cadrul serviciilor publice sau private specializate pentru copilul abuzat, neglijat, exploatat şi/sau traficat. Prin acest mod de evaluare, se va putea stabili dacă:

„a) este într-adevăr un caz de violenţă şi va fi preluat de către DGASPC;

b) suspiciunea persistă (de ex. în cazul unui abuz sexual), dar nu poate fi probată, situaţie în care DGASPC îl va considera un caz activ, îl va prelua şi va iniţia evaluarea detaliată;

c) este un copil aflat la risc de violenţă/ adult aflat la risc de violenţă în familie şi DGASPC va referi cazul SPAS-ului/ persoanelor cu atribuţii în asistenţă socială.

d) semnalarea este nejustificată şi/sau, dacă este cazul, se va face referire de către DGASPC către alte instituţii" (Guvernul României, 2011, p. 22).

Prin evaluarea detaliată, comprehensivă şi multidimensională a situaţiei copilului victimă a abuzului, acesta devine subiect de evaluare şi se nominalizează un manager de caz. „Implicarea unei echipe multidisciplinare în evaluarea acestor situaţii reduce presiunea asupra copilului, respectiv a adultului, şi creşte cantitatea şi calitatea datelor obţinute şi pertinenţa deciziei. Echipa multidisciplinară şi interinstituţională poate interveni atât în procesul de evaluare, cât şi în furnizarea serviciilor specializate" (Guvernul României, 2011, p. 23).

Dacă abuzurile nu se confirmă, atunci acuzaţiile ar fi putut fi rezultatul intensităţii sentimentelor legate de divorţ, fricii de abuz şi al interpretării greşite a unei situaţii particulare.

5. Concluzii

Loialitatea, ca legătură esenţială şi primară între copii şi părinţii lor, este o formă de funcţionare psihică a copilului asociată ataşamentului faţă de părinţii săi, care implică angajament, dăruire, sinceritate, bună-credinţă, onestitate, empatie, corectitudine. Ea are un rol important în procesul de formare a identităţii copiilor şi în consolidarea relaţiilor cu părinţii lor şi depinde şi de modul în care copilul integrează valorile, regulile, credinţele şi miturile familiale. Acest tip de loialitate este vertical şi, după cum subliniază Govindama şi de Maximy (2012), „menţine diferenţa între generaţii". Conflictul de loialitate la copiii cu părinţi divorţaţi este, în primul rând, un conflict al părinţilor săi marcaţi de suferinţa pe care o produce separarea conjugală. Denigrându-se unul pe celălalt, lăsând copilului sentimentul că un

părinte este „rău" şi altul „bun", i se cere să se alieze cu unul dintre ei împotriva celuilalt, cerere care plasează clar copilul într-un conflict de loialitate. A opta pentru un părinte excluzându-l pe celălalt dăunează copilului şi vătămarea acestuia poate fi ireparabilă.

Consecinţele alienării parentale asupra copilului depind de intensitatea, frecvenţa şi dimensiunile conflictului, de capacitatea sa de a nu-l interioriza, de a şi-l reprezenta şi formula, de vârsta sa, dar şi de sprijinul oferit de părinţi. Copiii mici pot manifesta agitaţie ca urmare a anxietăţii, pot suferi de insomnie sau devin prea maturi pentru vârsta lor, sacrificându-şi propriile dorinţe. Cei mai mari au tendinţa de muta conflictul familial în altă parte, ceea ce duce la comportamente agresive în mediul şcolar, la comportamente de eşec, de autopedepsire, la simptome de depresie şi chiar la suicid (Govindama & De Maximy, 2013, p. 18). Consecinţele sunt multiple, dar cauzele acestor manifestări au legătură şi cu preocuparea pentru un părinte deprimat, pierderea universului familial, reorganizarea vieţii cotidiene, scăderea nivelului de trai.

Sindromul de alienare parentală descris şi dezvoltat de Richard A. Gardner a fost şi este obiectul unei polemici aprinse între specialişti, unii fiind de acord cu existenţa sa, alţii negându-l vehement. Cert este că cercetarea ştiinţifică referitoare la acest sindrom este încă slab dezvoltată, axată mai mult pe o abordare descriptivă şi mai puţin pe studii empirice. PAS nu este inclus în DSM 5 (*Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders* (American Psychiatric Association, 2013).), deoarece grupul operativ de redactare a considerat că nu este o tulburare de sănătate mentală, ci o problemă ce ţine de relaţia părinte-copil sau părinte-părinte, iar problemele de cuplu nu sunt tulburări mintale.

Bibliografie

American Psychiatric Association. (2013). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders* (5th ed.). https://doi.org/10.1176/appi.books.9780890425596

Amourette, S. (2012). Un syndrome à définir. *Le Journal des psychologues*, *294*, 28-32. doi http://doi.org/10.3917/jdp.294.0028

Biolley, J. (2014). *Copilul şi divorţul*. Editura Philobia.

Bodenmann, G. (2002). *Le dépistage du divorce : dépistage et prévention du divorce*. Editions Saint-Augustin, Saint-Maurice.

Cormoş, C. (2006). Efectele divorţului asupra copiilor şi a părintelui rămas singur. *Analele Universităţii „Ştefan cel Mare", Seria filosofie şi discipline socio-umane*, 89-96. http://www.apshus.usv.ro/arhiva/2006.pdf

Dolto, F. (2007). *Când părinţii se despart. Cum să prevenim suferinţele copiilor*. Editura Trei.

Drory, D. (2009). *L'Enfant et la séparation parentale.* Editions Fabert.

Emery, R. E. (1999). *Marriage, divorce, and children's adjustment* (2nd ed.). Sage Publications, Inc.

Emery, R. E. (2004). *The truth about children and divorce: Dealing with the emotions so you and your children can thrive.* Viking.

Emery, R. E., Otto, R. K., & O'Donohue, W. T. (2005). A critical assessment of child custody evaluations: Limited science and a flawed system. *Psychological Science in the Public Interest, 6*(1), 1-29. https://doi.org/10.1111/j.1529-1006.2005.00020.x

Fagan, P. F., & Churchill, A. (2012). *The Effects of Divorce on Children*. Marriage and Religion Institute. https://downloads.frc.org/EF/EF12A22.pdf

Gardner, R. A. (2002a). *Parental Alienation Syndrome Creative Therapeutics*. Cresskill. https://themenscentre.ca/wp-content/uploads/2013/08/Parental-Alienation-Syndrom-2nd-ed.pdf

Gardner, R. A. (2002b). Parental Alienation Syndrome vs. Parental Alienation: Which Diagnosis Should Evaluators Use in Child Custody Disputes?. *The American Journal of Family Therapy*, *30*(2); 93- 115. http://doi.org/10.1080/01926180275357382 1

Govindama, Y., & De Maximy, M. (2013). Conflit de loyauté et conflit psychique. Une articulation anthropologique, clinique et judiciaire. *Enfances et Psy*, *56*; 46-56. http://doi.org/10.3917/ep.056.0046

Guvernul României. (2011). *ANEXA nr. 1. Metodologie cadru privind prevenirea şi intervenţia în echipă multidisciplinară şi în reţea în situaţiile de violenţă asupra copilului şi violenţă în familie.* https://transcena.ro/wp-content/uploads/181010anexa-nr_1-Metodologie.pdf

Le Run, J. L. (2012). Les séparations conflictuelles: du conflit parental au conflit de loyauté. *Enfances et Psy*, *56*;57-59. http://doi.org/10.3917/ep.056.0057

Meier, J. S. (2009). Parental Alienation Syndrome and Parental Alienation. *Research Reviews National Online Resource Center on Violence Against Women.* https://vawnet.org/material/parental-alienation-syndrome-and-parental-alienation-research-review.

Nabati, M. (2009). *Le fils et son père: Pour en finir avec le complexe d' Oedipe*. Editeur Liens qui Liberent.

O'Donohue, W., Benuto, L. T., & Bennett, N. (2016). Examining the validity of parental alienation syndrome". *Journal of Child Custody*, *13*(2-3), 113-125. http://doi.org/10.1080/15379418.2016.1217758

Parmiani, L., Iafrate, R. & Giuliani, C. (2012). Loyalty Conflict, Feelings of Unfairness, and Young Adults' Individuation Difficulties in Separated and

Nonseparated Families. *Journal of Divorce & Remarriage*, *53*(5), 386-340. http://doi.org/10.1080/10502556.2012.682889

Rouyer, V., Gueye, M, & Baude, A. (2013). Les enfants et leur parents dans la séparation conjugale; l'importance de la relation coparentale. *Dialogue*, *202*(4), 89. http://doi.org/10.3917/dia.202.0089

Saint-Jacques, M. C., Robitaille, C., St-Amand, A., & Lévesque, S. (2016). *Séparation parentale, recomposition familiale: Enjeux contemporains*. Presses de l'Université du Québec.

Segalen, M. (2011). *Sociologia familiei*. Polirom.

Trocmé, N., & Bala, N. (2005). False allegations of abuse and neglect when parents separate. *Child Abuse & Neglect, 29*(12), 1333-1345. https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2004.06.016

Ward, P., & Campbell Harvey, J. (1993). Esquire, Family Wars: The Alienation of Children. *New hampshire bar journal*, *34*(1). http://www.fact.on.ca/Info/pas/ward02.htm

Zonabend, A. (2010). *Les enfants dans le divorce. Comment reagir en tant que parent?*. Editeur Studyrama.